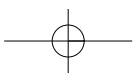
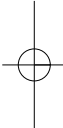
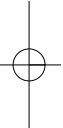

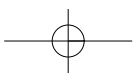
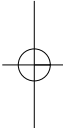
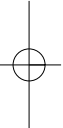
LES PRESONS A CATALUNYA

Seguretat i reinserció social

ÍNDEX

1. Introducció	165
2. Transferència dels serveis penitenciaris	167
2.1 Situació dels centres penitenciaris	168
3. Actuacions del Govern per millorar les presons i la qualitat de vida dels interns	169
3.1 Inversions en obres existents i obra nova	169
3.2 Tractament de les toxicomanies	170
3.3 Pla d'inversions penitenciari	171
4. Evolució de la població penitenciària a Catalunya	171
4.1 Organització del sistema penitenciari	174
4.2 Classificació dels interns	175
4.3 Política de permisos penitenciaris	177
4.4 Classificació dels establiments	178
5. Polítiques en favor de la reinserció	178
5.1 Mesures penals alternatives, treballs en benefici de la comunitat i mediació penal	178
5.2 Reeduació i reinserció	179
5.3 Tractament	181
5.3.1 <i>Els drets de queixa i el control judicial</i>	182
5.3.2 <i>Sanitat penitenciària</i>	182
5.3.3 <i>Voluntariat</i>	183
6. Història de la Presó Model de Barcelona	184
7. Principals reformes normatives en matèria penal penitenciària	185
8. Apunt final	187

1. Introducció¹

Avui les Corts espanyoles no aprovarien una llei penitenciària com la que es va aprovar l'any 1979, tres anys després de la mort del General Franco. Tampoc s'hauria aprovat 10 o 15 anys després. De fet, la reforma del Codi Penal de 1995, que va ser considerat un codi progressista, ja enduria determinades penes, encara que obria la porta que la pena de presó no fos l'única alternativa. El Codi Penal va ser denominat el Codi Penal de la democràcia, o també, la Constitució en negatiu.

La Llei Orgànica General Penitenciària és de 26 de setembre de 1979; i va entrar en vigor un any després de la promulgació de la Constitució. Fins aleshores, tot el sistema penitenciari espanyol es basava en una disciplina paramilitar.

Malgrat que a partir dels anys cinquanta s'anaren incorporant gradualment funcionaris que ingressaven mitjançant oposició, en general tot el sistema es guiava per tres objectius: disciplina, ordre i seguretat.

La Llei Orgànica General Penitenciària omplí una llacuna i una demanda social veritablement important. I va ser impulsada per un govern centrista i aprovada en unes Corts generals que volien demostrar la seva capacitat d'obertura.

Per això, sense cap dubte, es pot qualificar la Llei General Penitenciària, com una llei progressista. I fou també una mica com començar la casa per la teulada. Els presos es van beneficiar d'una llei de caire

1. Algunes referències d'aquest capítol introductori sobre les presons han estat extretes d'un llibre publicat l'any 1992 per Esther Giménez-Salinas i Anna Rifà, titulat *Introducció al dret penitenciari*. Revista Justícia i Societat.

progressista i que millorava de forma considerable la situació de les presons espanyoles i especialment el règim penitenciari.

Però també convé dir que, en els darrers anys, s'han aprovat diferents reformes legals, que en definitiva han anat a endurir el sistema penitenciari espanyol. Han trancorregut uns anys on la seguretat ha primat i on les reformes legislatives han fet que es perseguís amb més recursos la multireincidència. Estem parlant dels anys 2000-2003.

Quan es va aprovar la Llei penitenciària, dèiem d'una forma esquemàtica que teníem unes presons que des del punt de vista material pertanyien o són pròpies d'un país llatí, però que el règim i el respecte dels drets de l'intern eren d'un país escandinau.

De fet, a Catalunya, tal i com estaven els serveis penitenciaris l'any 1984, data del traspàs dels Serveis, en què la Generalitat es va fer càrrec de les competències en aquesta matèria, es podia dir clarament, que la Llei Orgànica General penitenciària era vigent, però no es podia complir. L'article 25 de la Constitució era una utopia. És aquell que diu que les penes privatives de llibertat restaran dirigides a la reeducació i a la reinserció social dels interns.

Un exemple: dels 576 funcionaris penitenciaris traspassats, només hi havia 4 mestres d'EGB, 4 juristes, 5 psicòlegs i 15 de personal sanitari. La resta de personal es dedicava a tasques de vigilància. El tractament i la reinserció, per tant, eren absents dels centres penitenciaris. L'any 2003, la plantilla s'havia multiplicat per sis i els interns per tres. I la funció rehabilitadora era una realitat palpable.

En la pràctica a Espanya, l'adveniment de la democràcia i, per tant, el canvi polític, es va reflectir de manera molt més evident, pel que fa al sistema penitenciari que a la resta dels països europeus. En general, es va reflectir i encara avui es reflecteix, en una realitat penitenciària amb un règim relativament humà i flexible. El sistema de permisos, les comunicacions, les sortides de cap de setmana; la preparació, en definitiva, de la seva sortida en llibertat, ho demostren.

Aquestes reflexions pretenen oferir una visió del que és l'àmbit penitenciari al nostre país, no només des del punt de vista del dret, sinó també de la seva realitat. Pretén que ens apropem al món penitenciari català,

fent especial èmfasi que Catalunya és l'única Comunitat Autònoma de l'Estat espanyol que té traspassades les competències en l'àmbit penitenciari, amb efectes d'1 de gener de 1984. Per tant, fa ja més de 20 anys.

I un cop negociat el traspàs i assumides les competències en aquesta matèria, cal destacar que la situació dels serveis penitenciaris de Catalunya i per tant, les seves presons, era denigrant, caòtica, sense recursos de cap mena; és a dir, abandonades a la seva sort. No eren ni segures ni rehabilitadores.

I es necessitava per millorar la seva situació i la dels interns que s'hi estaven: recursos de tota mena, humans i materials, política educativa, una bona sanitat, una organització dels serveis interns que permetessin posar a l'abast dels reclusos tota mena d'eines per a la seva reeducació i reinserció. Al mateix temps que es valorava la funció pública penitenciària i es milloraven les condicions laborals.

2. Transferència dels serveis penitenciaris²

El 22 de juny de 1983 la Comissió Mixta de Traspassos Estat-Generalitat va aprovar el traspàs a la Generalitat de Catalunya de les competències en matèria penitenciària, traspàs de serveis que es van fer efectius a partir de l'1 de febrer de 1984.

Des d'aquell moment correspon a la Generalitat de Catalunya i en el seu nom al Departament de Justícia, que va crear per Decret una Direcció General, la Direcció General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació, exercir les competències sobre execució de la legislació penitenciària a Catalunya, i, en conseqüència, la direcció, organització i inspecció de les institucions penitenciàries de qualsevol mena radicades a Catalunya.

Van ser traspassats un total de set centres penitenciaris, un dels quals era nou (Lleida 2); els altres (Lleida 1, Model, Trinitat, Figueres, Girona i Tarragona), en una situació molt precària, fins i tot di-

2. Reial Decret 3482/1983, de 28 de desembre, sobre traspàs de serveis de l'Estat a la Generalitat en matèria d'administració penitenciària.

ria que denigrant, 1.614 reclusos i 576 funcionaris i altre personal.
El nombre de places penitenciàries era de 2.495.

2.1 SITUACIÓ DELS CENTRES PENITENCIARIS

El mateix any 1984, la Generalitat va reconvertir un centre de menors de Barcelona, situat al carrer Wad-Ras (Poble Nou) en centre de dones amb 125 places i el centre penitenciari de la Trinitat, on estaven recluses les dones, es va destinar per a joves de 16 a 25 anys, els quals, fins aleshores estaven a la Model, barrejats amb els adults. Uns anys més tard, el Departament de Justícia va fusionar els dos centres de Lleida en un sol centre, el de Ponent i va incrementar-ne les places, creant-ne de règim obert i tancat.

Aquest primer any d'exercici de les competències en matèria penitenciària ja va marcar la nova política de la Generalitat: l'atenció als joves delinqüents separatament de la d'adults, seguint d'alguna forma el model establert pels menors i joves delinqüents.

Des del principi es va treballar en l'organització dels centres i en la millora de la qualitat de vida dels interns, en l'increment dels recursos humans i materials, en la diversitat dels programes educatius, d'animació i esportius, amb convenis amb Educació, Benestar, Indústria, la Uned..., per tal de dissenyar aquella formació necessària d'acord amb els perfils dels interns: formació reglada i no reglada, batxillerat, universitat, idiomes i altres estudis complementaris. Es va treballar en la seva formació, en el seu tractament, en la seva salut i es va treballar, en definitiva, per posar al seu abast les eines necessàries per ajudar-los en la seva sortida en llibertat.

A 1 de gener de 1984 aquesta era la situació de les presons a Catalunya. Vuit mesos després i com a conseqüència d'unes reformes legals sobre la presó preventiva, impulsades pel Govern socialista de l'Estat, la població reclusa va créixer, fins arribar a 2.650 interns. I amb les mateixes places penitenciàries transferides, que eren 2.495.

Va ser amb motiu de la reforma dels articles 503 i 504 de la llei d'Enjudiciament Criminal, que limitava considerablement l'aplicació de la presó preventiva i que va aixecar importants polèmiques, així com el buidament de les presons, creant a la societat un ambient d'inseguretat ciutadana. Una de les situacions d'inseguretat viscudes més importants des de l'inici de l'etapa democràtica.

Poc després ve la contrareforma considerada com un pas enrere, perllongant la presó preventiva, en els casos greus, fins a 4 anys. I tornen a omplir-se les presons.

Les xifres de presos preventius (aquells que encara no tenen la condemna ferma) ocupen un alt percentatge. A Catalunya, l'any 1985 era del 57 %; l'any 1991, del 33,22 % i l'any 2003, del 20,44 %. A finals del 2006 les xifres de preventius havien augmentat lleugerament situant-se en el 21,4 %, com a conseqüència, segurament, de l'alt percentatge de reclusos estrangers.

Dada important: L'Any 1985 el 57 % dels interns són preventius. L'any 2003 ho són el 20,44 %.

3. Actuacions del Govern per millorar les presons i la qualitat de vida dels interns

3.1 INVERSIONS EN OBRES EXISTENTS I OBRA NOVA

- **A gener del 2004**, a Catalunya hi ha els set centres penitenciaris esmentats, és a dir, els rebuts per l'Estat, que van ser reformats, ampliat i rehabilitats, en diferents ocasions, per la Generalitat de Catalunya.
- Dos centres penitenciaris de compliment per a homes de 1.000 places cadascun, Brians i Quatre Camins, inaugurats el 1991 i el 1989.
- Un centre de compliment per a dones de 250 places a Brians, inaugurat el 1993.

- Un hospital penitenciari de 40 places, inaugurat el 1990 i un hospital psiquiàtric, de 120 places, inaugurat el 2003.
- Una ampliació del Centre de Brians de 300 places, dos unitats semi-obertes de 300 places cada una, a Brians i a Quatre Camins; totes tres van entrar en funcionament el 2002.
- Una unitat d'alta seguretat, de 70 places al Centre de Ponent, any 1990.
- I 950 places de règim obert a tot Catalunya.
- Ja ha entrat en funcionament —any 2004— un centre d'alta seguretat de 80 places situat a la finca de Quatre Camins. Amb aquest, les places existents a Catalunya l'any 2004 són **6.925**.
- Hi ha una població reclusa de 7.300 interns i prop de 3.500 funcionaris. És a dir, un funcionari per cada dos interns, seguint una ràtio no escrita, però que consideràvem positiva per a l'atenció dels interns.
- S'han construït **4.350 places noves**, que sumades a les antigues rebudes l'any 1984 (i que eren 2.495), fan un total de **6.845** places penitenciàries a Catalunya. (Dades del desembre del 2003.)

3.2 TRACTAMENT DE LES TOXICOMANIES

- Durant aquest mateix període han entrat en funcionament dos Departaments d'Atenció especialitzada (DAE), el primer d'ells a Quatre Camins, l'octubre de 1990 i més tard a Brians per a les dones. De 20 places cadascun i amb els mitjans i recursos semblants als que el Departament de Sanitat considerava per als equipaments sanitaris ordinaris dedicats al tractament de les toxicomanies.
- També s'han implementat des de mitjans dels 90, programes lliures de drogues i el programa de manteniment amb Metadona.
- Per últim, l'any 2003 es va iniciar amb caràcter pioner, al centre penitenciari de Tarragona, el programa d'intercanvi de xeringues (PIX)

un cop el Parlament de Catalunya va aprovar per unanimitat de tots els grups polítics la seva aplicació.

3.3 PLA D'INVERSIONS PENITENCIÀRIES

A finals del 2003 es trobaven en vies de construcció un centre penitenciari amb capacitat per a 1.500 interns, al costat del centre de Brians; un altre per a joves de 300 places, en la mateixa finca que Quatre Camins, que substituirà la presó de la Trinitat de Barcelona i va ser adquirit un nou terreny a la comarca del Bages amb capacitat per ubicar una altra presó per a 1.500 interns. Si bé que el nou govern va substituir l'any 2004 aquest terreny per un altre de la mateixa comarca per ubicar un centre de 750 places. Aquests dos centres són els que hauran de substituir la Presó Model de Barcelona. Dins les previsions de noves places, també està la de construir 1.000 places de règim obert i un altre centre també de 750 places. A més de la substitució dels centres de Figueres, Girona i Tarragona.

En el segon trimestre del 2004, el nou govern tripartit va presentar un nou Pla d'equipaments penitenciaris 2004-2010, molt semblant al presentat pel darrer govern de CiU. I amb la previsió de construir nous centres, durant els primers mesos del 2004 es va parlar de diferents ubicacions, creant en els municipis possiblement afectats reaccions en contra. (Estaràs, Sant Llorenç d'Hortons, La Granada, Figueres...).

La concreció d'aquest nou pla, quatre anys després del seu anunci —any 2008— indica que són una realitat, el centre penitenciari de Brians 2, el centre de Lledoners (Bages) i el nou centre per a joves (Quatre Camins).

4. Evolució de la població penitenciària a Catalunya

El primer de gener de 1984, la situació de la població reclusa a Catalunya era la següent:

Hi havia a les presons catalanes 1.614 interns, que el mes de setembre van arribar a 2.650.

El 72 % es trobaven a la presó per delictes contra la propietat i un 5 % per delictes contra la salut pública. En les dones, aquest percentatge s'elevava al 17 %, i el 37 % eren per delictes contra la propietat.

El total de la població reclusa a Catalunya es distribuïa entre un 57 % de preventius i un 43 % de penats. D'aquests últims, un 66 % eren reincidents, és a dir, ja havien estat a la presó per altres condemes, i un 34 % primaris, és a dir, havien entrat a presó per primera vegada.

Pel que fa a l'edat, un 52,5 % tenia entre 16 i 25 anys, i un 37 % entre 26 i 40 anys.

Si veiem la situació a 1 de gener del 2004, aquesta és molt diferent:

Tenim el 18 % de preventius front el 82 % de penats. D'aquests penats, segons un estudi sobre la reincidència penitenciària a Catalunya (1997-2002),* dirigit pel Centre d'Estudis del mateix Departament de Justícia, el 37,4 % dels interns catalans torna a ser empresonat per haver reincidit, xifra que es manté estable deu anys després del primer estudi de reincidència penitenciària fet a Catalunya.

L'any 2004 tenim un 17 % d'interns entre 18 i 25 anys, i un 59 % entre 26 i 40 anys. Cal recordar aquí que l'any 1984, els interns entre 18 i 25 anys era el 52,5 %. I pel que fa als delictes, es troben a la

* Ressenya de l'estudi. La població objecte de l'estudi són les 3.898 persones penades que van sortir dels centres penitenciaris catalans l'any 1997 i sobre les quals s'han estudiat 1.555 casos.

De les conclusions es dedueix que les xifres de reincidència no difereixen gaire de les obtingudes a l'estudi realitzat l'any 1987, ja que la xifra era del 37,9 % i ara, com hem dit, del 37,4 %. També les conclusions de l'informe diuen que aquestes xifres no signifiquen necessàriament que el sistema penitenciari hagi fallat, sinó que, segons els autors de l'estudi, quan un intern surt al carrer pot ser influït per altres variables socials, com ara el fet de tenir feina, un entorn familiar estable, o continuar consumint drogues, entre altres factors.

presó per delictes contra la propietat el 45,51 % i per salut pública, el 21,66, essent aquests delictes els més comuns durant la dècada dels 90.

És important destacar aquí que si les xifres de joves han baixat tant a les presons, pot ser resultat en gran manera de la política duta a terme des de Justícia Juvenil amb els diferents programes de reinserció, tant en medi obert com en centres.

També és important assenyalar que el percentatge de població reclusa estrangera s'ha incrementat moltíssim des de 1998, arribant a gener del 2004 quasi el 30 %. A finals del 2008 els estrangers signifiquen ja el 40 % del total de la població empresonada a Catalunya. Des de 1999 i fins l'any 2008 l'increment ha estat del 24,7 %.

Amb aquestes dades es pot veure que la tendència d'augment en el nombre d'interns ha estat una constant des de 1984. L'estiu del 2007 s'ha arribat a la xifra de 9.286, segons dades del Departament de Justícia.

Amb aquestes xifres Catalunya se situa en 126 interns per cada 100.000 habitants; a Espanya són 143 per cada 100.000 habitants, descomptant Catalunya, essent aquesta una de les xifres més altes dels països del nostre entorn.

L'augment de la població penitenciària adquireix unes xifres dignes de consideració i es fa necessari estudiar profundament aquest fenomen, evitant postures excessivament simplistes com les de demanar una major repressió.

Pel que fa a la xifra de preventius, de la qual ja hem parlat, és necessari fer una nova ressenya, dient que de les xifres tan elevades de l'any 1985, van baixar espectacularment l'any 1991, arribant al 33,22 %. No es poden establir d'una manera certa les causes que determinen aquesta davallada, però podem assenyalar-ne algunes, com ara, l'arribada de nous jutges, millors dotacions penitenciàries, més recursos humans i materials per a l'Administració de Justícia, la implantació del sistema informàtic, etc.

Convé recordar que ara la xifra de preventius està en el 20,44 %. I l'augment que ara hi ha es deu, com hem dit, al gran nombre de pobla-

ció estrangera sense papers, sense domicili, que arriba a la Justícia Penal, i que obliga els jutges a dictar presó preventiva davant l'elevat risc que no compareguin al judici oral.

4.1 ORGANITZACIÓ DEL SISTEMA PENITENCIARI

En matèria penitenciària, únicament quatre comunitats autònomes la contemplen en els seus Estatuts: Andalusia, País Basc, Navarra i Catalunya. I, d'aquestes quatre, únicament Catalunya té traspassades les competències des de 1984. Ara ha fet 25 anys.

Per què la Generalitat de Catalunya va assumir aquestes competències tan poc agraïdes i molt costoses, política i econòmicament?

El President Pujol deia sovint que en un marc d'autogovern s'havia d'assumir tot: allò que era fàcil i allò difícil. Allò que donava vots i allò que no en donava. I posava com a exemple les presons.

I ara, continuem sent la única CA que les tenim i les exercim amb veritable convenciment. Només el País Basc ha dit algunes vegades que volia negociar el traspàs d'aquest servei. Però ha quedat en una simple declaració d'intencions. Les altres comunitats mai no han fet cap gest en aquest sentit.

Pel que fa referència al tema penitenciari, la Constitució estableix en l'art. 149 que l'Estat té competència exclusiva en matèria penitenciària i l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, en l'art. 10, estableix que correspon a la Generalitat l'execució de la legislació de l'Estat en matèria penitenciària.

Les competències són de direcció, organització i inspecció de les institucions penitenciàries radicades a Catalunya.

Pel que fa al nou Estatut, el de 2006, i en concret el seu article 168, en el primer dels apartats recull el conjunt de competències que la Generalitat va anar assumint de fet durant el període anterior ocupant tot l'espai, competencialment parlant, que les necessitats requerien. En relació al segon dels apartats el nou marc competencial dóna entrada a la Generalitat en el procediment de concessió d'indults mitjançant la

fórmula de l'emissió d'informes que caldrà concretar i desplegar en el futur.

4.2 CLASSIFICACIÓ DELS INTERNS

El règim d'execució de les penes privatives de llibertat previst al Codi Penal i a la Legislació Penitenciària és l'anomenat sistema progressiu o d'individualització científica, en virtut de la qual es divideix el compliment de la pena en quatre graus, l'últim dels quals és la llibertat condicional.

El reclus no cal que passi necessàriament per tots, sinó que per contra pot ser classificat d'entrada en qualsevol grau, llevat el de la llibertat condicional.

El primer grau està previst com a règim excepcional i és aplicable únicament als penats classificats d'extrema perillositat o a aquells, la conducta dels quals, sigui d'inadaptació manifesta als règims ordinari i obert.

Si en els primers 15 anys de competències, els presos classificats en primer grau eren poc importants numèricament (no passaven de 50) des de finals del 90, les presons catalanes han hagut de reorganitzar-se internament i preveure més places de primer grau, per l'elevat increment d'interns inadaptats i perillosos.

A principis del 1999, hi havia al sistema penitenciari català 128 classificats en primer grau i que es troben en règim tancat. L'any 2006 el nombre era de 179. També cal dir que el nou Codi Penal de 1995 i les reformes posteriors, han amagat una realitat: l'existència de molts interns amb llargues condemes, conseqüència de la supressió dels beneficis penitenciaris i de l'augment de penes en aquells delictes més comuns, com són els delictes contra la propietat i la salut pública.

Els interns classificats en primer grau es destinen als establiments de règim tancat. La vida en aquests establiments es caracteritza per una limitació de les activitats comunes dels interns, així com per una major vigilància o control. En altres països es denominen centres o

departaments d'alta seguretat. A Catalunya tenim un a Ponent, un altre a la Model i el que es va inaugurar a Quatre Camins el juny del 2004.

Amb caràcter general, la majoria dels interns es classifiquen en règim ordinari o segon grau. Aquesta modalitat de vida és pròpia de tots els preventius i també la de la gran majoria de penats (un 70 % de penats estan en segon grau). El compliment es realitza en els denominats establiments ordinaris. De les 6.925 places penitenciàries que tenim, 5.635 places són de règim ordinari. (Restant les de règim obert, tancat i hospitalàries, que són 1.290). A aquestes places cal afegir a partir del juny del 2007 les 1.500 places de Brians 2.

Als establiments oberts es destinen els interns classificats en tercer grau. El règim de vida en aquests establiments és semblant a la vida en llibertat. Els interns surten a treballar durant el dia, i retornen a l'establiment quan acaben la jornada laboral. De la mateixa manera, gaudeixen de permisos de cap de setmana. Teníem 950 places en règim obert, l'any 2003.

L'any 2000 es va iniciar l'aplicació d'una modalitat de règim obert prevista al reglament penitenciari i coneguda popularment com a «control electrònic» per la utilització de pulseres (emissors) i la instal·lació en el domicili del penat d'un receptor. Aquesta modalitat implica substituir l'obligació de pernocta en un centre obert per l'acceptació d'aquesta nova aplicació, que utilitza, per primer cop en la història de l'execució penal, els nous elements informàtics i electrònics. (L'any 2003, en aquesta modalitat es trobaven uns 200 interns.)

El darrer grau previst és el de la llibertat condicional, que suposa avançar l'excarceració del penat per complir fora de la presó la darrera fase de la seva condemna. Es poden beneficiar d'aquest règim els sentenciats a més d'un any de privació de llibertat o que concorrin les causes que s'esmenten al Codi Penal:

- Que es trobi en el darrer període de la condemna. (Tercer grau.)
- Que n'hagi extingit les tres quartes parts.

- Que mereixi aquest benefici.
- Pronòstic favorable de reinserció.

4.3 POLÍTICA DE PERMISOS PENITENCIARIS

La nostra política ha estat apostar per l'equilibri entre seguretat i rehabilitació. La investigació sobre la reincidència ens dóna la raó, atès que el 63 % dels excarcerats no tornen a reincidir.

Els permisos de sortida estan previstos en els articles 47 i 48 de la Llei Orgànica General Penitenciària i es consideren des del punt de vista del tractament com a preparació per a la vida en llibertat.

En aquesta matèria, els serveis penitenciaris de Catalunya i els seus responsables han apostat i han arriscat en aquest camp. Els èxits han estat més importants que els fracassos, si bé s'ha d'estar amatent a aquells casos específics que provoquen o han provocat alarma social. Condemnats per delictes contra la llibertat sexual o delictes de sang.

Si veiem la Memòria del 2002, el nombre de permisos atorgats va ser de 40.833 permisos de cap de setmana i 21.340 permisos ordinaris, a un nombre de 2.977 interns, els quals estaven classificats en 2n i 3r grau penitenciari. De tots aquests interns que van gaudir de permís, 121 no van tornar a la presó.

Si aquestes xifres no s'expliquen poden donar lloc a interpretacions errònies. La política penitenciària duta a terme pel govern català no estava exempta de riscos però s'assumien sota la defensa que era necessari donar oportunitats als interns. Aquests s'havien de preparar per a la seva sortida en llibertat i els permisos de cap de setmana eren una bona eina per controlar si eren capaços de viure amb normalitat. El fet que 121 interns sobre quasi 3.000 quebrantessin un permís era un risc assumible, en favor de la resta que el vivien amb normalitat.

4.4 CLASSIFICACIÓ DELS ESTABLIMENTS

1. Establiments de preventius.
2. Establiments de compliments de condemnes.
3. Establiments especials.

Els establiments de preventius són centres destinats a la retenció i custòdia de detinguts i presos.

Els establiments de compliment són els que es destinen a l'execució de penes privatives de llibertat. Poden ser de règim ordinari i de règim obert.

Els establiments especials són centres hospitalaris, psiquiàtrics o centres de rehabilitació social.

5. Polítiques en favor de la reinserció

5.1 MESURES PENALS ALTERNATIVES, TREBALLS EN BENEFICI DE LA COMUNITAT I MEDIACIÓ PENAL

El codi penal de 1995 va obrir la porta a les mesures penals alternatives. Per primera vegada a la història, la pena de presó ja no era l'única alternativa. La posada en marxa d'aquestes mesures s'ha fet a través de la pròpia comunitat i comptant amb el suport dels serveis existents.

A més a més, a Catalunya, l'experiència en aquesta matèria pel que fa al tractament dels menors infractors, va ajudar que la seva implantació fos reixida.

Les mesures penals alternatives són resolucions judicials, que acorden una pena de treball en benefici de la comunitat, regles de conducta o obligacions imposades com a condició a la suspensió o substitució d'una pena privativa de llibertat. També poden acordar l'execució de determinades mesures de seguretat.

Així doncs, durant l'any 2002 hi van haver:

- 657 demandes en la jurisdicció penal per compliment d'una mesura penal alternativa.
- 1.168 intervencions (un adult pot tenir dos o més intervencions), que són els casos que han estat en execució durant l'any.
- 400 programes finalitzats.

L'any 2003 hi van haver 817 demandes, 1.310 intervencions i 361 programes finalitzats.

L'execució d'aquestes mesures consisteix en el control i l'atenció socioeducativa que realitza un professional del treball en medi obert respecte al compliment de les obligacions o tractaments imposats.

La mediació penal, programa iniciat l'any 1998, es va aplicar l'any 2003 en 234 casos, en delictes com robatoris, lesions i amenaces. El 70 % dels casos s'ha resolt amb èxit. Últimament s'ha començat a aplicar en delictes de violència domèstica.

En cinc anys s'ha aplicat en 765 casos i en 529 hi ha hagut acord entre víctima i delinqüent.

Les edats dels que s'acullen al programa oscil·la entre 18 i 47 anys.

El nombre d'entitats col·laboradores en l'execució de les mesures penals alternatives ha estat de 302, i el nombre de col·laboracions de 1.019.

5.2 REEDUCACIÓ I REINSERCIÓ

Les penes s'han d'orientar a la reeducació i reinserció social del penat. Aquest concepte cal que s'entengui com la possibilitat que es pot oferir a l'intern, que el temps que estigui a presó, li permeti millorar les seves condicions educatives, culturals, socials, laborals, etc., facilitant d'aquesta manera que quan surti tingui millors condicions per afrontar la vida i, sempre que sigui possible, evitar el delicte.

Avui es pot dir que a Catalunya, cada any, milers d'interns, estudien, es formen, assisteixen a programes de tractament, aprenen un ofici i treballen productivament. Unes dades de la memòria del 2002 avalen el que acabo de dir.

Formació reglada: 1.794 interns. (Bàsica, batxillerat, universitat...)

Formació no reglada: 1.037 interns (Idiomes, informàtica...)

Formació professional ocupacional: 1.491 interns.

Treball productiu gestional per CIRE: uns 2.000 interns.

Cal destacar la creació de l'empresa pública CIRE (Centre d'Iniciatives per a la Reinserció), pensada i dissenyada per donar feina als interns com a eina de reinserció, d'aprenentatge d'un ofici i mitjançant un salari, lligat al salari mínim professional.

Ja des de 1985 la preocupació dels responsables del Departament de Justícia va ser posar les eines per donar una bona formació als interns, formació que anava des dels nivells més bàsics (neoelectors, joves i adults analfabets (uns 1.100 interns), fins als universitaris (uns 50), o els no reglats.

En els programes d'animació sociocultural intervenen 180 educadors i monitors i la totalitat dels interns participen en 11 programes diferents.

Cal destacar el projecte OMNIA, d'introducció de les noves tecnologies en els centres. Han participat, l'any 2002, 1.737 interns, dels quals 412 són procedents del Centre de Joves.

Aquestes dades les podríem repetir any rere any. La formació era i és una necessitat, ja que la majoria dels reclusos procedeix de capes socials marginades, amb un bagatge cultural molt baix.

I a més, si mirem qualsevol estudi o investigació penitenciària ens demostrarà la importància que en qualsevol procés de rehabilitació social de delinqüents té la seva millora educativa.

La nostra Administració Penitenciària va néixer l'any 1984 i pel que fa al tema de la formació i especialment de l'alfabetització, va partir pràcticament de zero, com es desprén que en aquella data la plantilla de personal docent estigués formada únicament per quatre professors.

Amb el temps, la plantilla de professors va anar incrementant-se, va passar a dependre del Departament d'Educació, i la seva formació va ser molt acurada. Reben una formació adequada i uns reciclatges periòdics que els proporcionen una constant renovació pedagògica i que els són facilitats pel Centre d'Estudis del Departament.

Si l'any 1984 hi havia 4 mestres en plantilla, aquesta va variar fins

arribar, l'any 1990, a 58, dels quals 7 eren directors docents. L'any 2003, aquesta plantilla ja arribava a 120.

Per tenir una idea del que es feia en alfabetització, unes dades del curs 1984/85 i 1989/90.

	1984/85	1989/90
Alfabetització/Neoelectors	105 alumnes	685
Certificat d'escolarització	92	820
Graduat escolar	78	537

5.3 TRACTAMENT

Durant els primers anys de competències es van anar creant diferents recursos d'atenció a l'intern i segons les seves necessitats. Programes motivacionals, de cara a incrementar la participació dels interns en projectes formatius i culturals. I també pensant en la millora en general del seu comportament. Dins els programes de tractament hi ha entre d'altres:

- Programa d'intervenció en delictes violents (DEVI), adreçat a aquelles persones que han comès delictes violents.
- Programa específic per al tractament d'interns condemnats per delictes de violència domèstica (creat l'any 1999).
- Programes d'intervenció de delinqüents sexuals. Bàsic, intensiu i de seguiment (creat l'any 1990).
- Projecte de control telemàtic d'interns de 3r grau (creat el 2002).
- Programes de drogodependències per al tractament de les toxicomanies (amb sis programes i la participació de 2.954 interns, per exemple, l'any 2002).

- Atenció psicosocial al malalt mental.
- Preparació i seguiment de permisos.

Tots aquests programes obeeixen a necessitats sorgides dins de les presons i a les especials característiques dels nostres interns. Ajuden a ampliar la capacitat de resposta i fan fer un seguiment individualitzat de cada intern.

5.3.1 *Els drets de queixa i el control judicial*

A Espanya, és el jutge de vigilància qui, segons la LOGP, està obligat a salvaguardar els drets dels interns.

El jutge de vigilància intervé en alguns casos, com ara, l'aprovació de la proposta de llibertat condicional, l'aprovació de les sancions d'aïllament de durada superior als 14 dies, l'aprovació de permisos de sortida de més de 48 hores...

El control polític es realitza fonamentalment per dos vies. El control parlamentari a través de preguntes, interpellacions, propostes de resolució, inspeccions, visites a les presons, etc. I a través del Síndic de Greuges. Ambdós tenen assignada la funció de vetllar per la salvaguarda dels drets fonamentals i de les llibertats públiques dels ciutadans.

L'informe al Parlament de Catalunya, que realitza el Síndic de Greuges, conté una secció, denominada Justícia, en què es presenten les queixes que els ciutadans han plantejat relacionades amb les disfuncions i irregularitats de l'Administració Judicial, qüestions que afecten els menors i les relacionades amb l'àmbit penitenciari.

5.3.2 *Sanitat penitenciària*

L'any 1984 no hi havia cap programa de salut. El personal de plantilla eren 15 persones, dels quals només quatre eren metges.

Des de l'assumpció per part de la Generalitat d'aquests serveis s'ha treballat en totes les vessants de la salut: salut en general, salut mental, sanitat preventiva i palliativa, amb un conjunt de programes i de serveis, dotats de 250 professionals, un hospital penitenciari inaugurat el 1992, a més a més dels concerts amb diversos hospitals; un hospital psiquiàtric, creat l'any 2003 i portat pels serveis de salut mental de Sant Joan de Déu, quatre infermeries potents en els centres més grans (La Model, Quatre Camins, Brians i Ponent), dos unitats polivalents de psiquiatria a la Model i a Quatre Camins, dos departaments d'atenció especialitzada (DAE) per als drogodependents, on l'any 2002 van ser tractats 90 interns; el programa de manteniment amb metadona, que té com a objectiu prioritari que l'intern deixi de consumir heroïna per via parenteral, i pel qual l'any 2002 van ser atesos 2.196 interns. Un programa d'atenció a malalts terminals, iniciat el 1992, conveniat amb 10 entitats, apart de les unitats dependents, amb capacitat per 75 interns.

La despesa sanitària, descomptant els concerts hospitalaris, dels quals es feia càrrec Salut, era l'any 2003, de 20 milions d'euros.

5.3.3 *Voluntariat*

La funció del voluntariat ha estat permanent en els serveis penitenciaris, ja abans de dependre de la Generalitat de Catalunya.

La seva funció és positiva per als interns i la pròpia organització.

Si algú ha dit que les presons són compartiments estancs, com és que hi ha 135 entitats que desenvolupen projectes i actuacions en l'àmbit educatiu, de lleure, de suport al tractament, d'atenció religiosa..., amb un nombre de 974 voluntaris?

Molts visitants estrangers deien de les nostres presons: «...algunes, com la Model, tenen les parets velles i no tenen els espais dels centres nous, però la vida interior que es desenvolupa cada dia, els professionals penitenciaris que s'hi dediquen i els recursos humans i materials que s'hi destinen, fan de les presons catalanes un àmbit flexible i humà, que moltes presons europees avui no tenen i que, de ben segur, ajuda a

la seva formació i desenvolupament, com a camí per a la seva llibertat definitiva».

6. Història de la Presó Model de Barcelona

Des de les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, l'any 1980, i amb el primer govern del president Pujol, ja es comença a parlar de la substitució de la Presó Model de Barcelona.

El Govern de Madrid el liderava la UCD i va presentar a les autoritats catalanes diferents projectes constructius per a la substitució de la Model. Aquests projectes no es van materialitzar fins l'any 1986, amb les transferències penitenciàries ja efectives. I, per tant, va ser la Generalitat qui va construir les noves presons.

Inicialment, tothom pensava que la Model podia ser substituïda per un altre centre. Passats tres anys des de la transferència de serveis penitenciaris a la Generalitat i amb l'increment constant de població reclusa, els responsables polítics en aquesta matèria ja van adonar-se que seria difícil prescindir de la Model.

La primera dificultat estribava en la necessitat de trobar un solar adequat a la ciutat de Barcelona per ubicar un centre de preventius nou, que donés cabuda als presos preventius. Mai el govern català va trobar en l'Ajuntament de la ciutat la voluntat de col·laboració institucional que requeria un tema tan delicat com aquest.

Quan l'any 1989 s'inaugurava el primer centre penitenciar construït pel govern català, la meitat de la població reclusa de la Model va anar a la nova presó, però en pocs mesos es va tornar a omplir.

El mateix va passar dos anys més tard amb la presó de Brians.

Lavors es va iniciar els estudis pertinents per valorar la necessitat de noves places penitenciàries i dins d'aquest estudi, treballar en la solució més idònia per a la ciutat de Barcelona.

Després de molts intents de negociació amb els responsables municipals, l'any 1999 es va arribar a un acord amb l'alcalde Clos sobre la substitució de la presó Model, la presó de dones de Wad-Ras i la de Jo-

ves de la Trinitat. La condició per treure la Model era negociar les places de Barcelona com un tot i oferir solars per construir places obertes.

Finalment, l'any 2001, es va signar un conveni entre el Departament de Justícia i l'Ajuntament de Barcelona, essent els responsables, l'Hble. Josep D. Guàrdia i l'alcalde Joan Clos, en què l'Ajuntament cedia a la Generalitat dos solars per ubicar els centres oberts.

Cinc anys més tard, es modifica el conveni. El primer govern tripartit inicia els canvis i el segon signa la modificació del conveni, canviant alguns aspectes del conveni inicial, i pactant un nou solar a la Zona Franca per a la construcció d'un centre de preventius.

Les dates que es donen per a la desaparició de la presó Model són l'any 2013. Abans però, ha d'haver-se construït un centre de preventius i dos de règim obert per a més d'un miler de places.

7. Principals reformes normatives en matèria penal penitenciària

El març del 2004, la població penitenciària a Catalunya se situa entorn als 7.800 interns.

Aquesta xifra espectacular és conseqüència de les polítiques d'enduriment del sistema i de les respostes penals que s'han vingut establint des de l'any 1995.

L'alt percentatge de població reclusa estrangera (37,5 %), l'any 2006, i el fenomen de la immigració irregular també poden explicar en part l'augment observat en les xifres de població reclusa.

El Codi Penal de 1995 (aprovat sota l'impuls polític del PSOE i amb el vot favorable de totes les forces polítiques, excepte el PP, que es va abstenir), significa l'inici d'una determinada política, tendint a apropar al màxim, el temps de compliment efectiu de les penes en relació amb les previsions de la sentència condemnatòria; és a dir, acabar amb la redempció de les penes pel treball. El crim de tres adolescents a Alcàsser i altres crims mediàticament rellevants, varen condicionar, sens dubte, els legisladors del CP de 1995.

Així, com he dit, el nou Codi Penal establia la supressió de la institució de les redempcions de penes pel treball. La redempció de penes podia significar en alguns casos la reducció de fins a un 50 % de la pena imposada pels tribunals. Per altra banda, el nou codi va endurir les penes pels delictes més habituals: robatoris i contra la salut pública.

Al poc temps de l'aprovació del nou Codi Penal, un altre fet mediàticament rellevant, el cas dels menors del Raval (acusacions d'abusos i agressions sexuals a menors), va propiciar la reforma del Títol VIII del CP, amb un augment de les penes previstes.

L'aplicació de la norma més favorable (un o altre Codi Penal, en funció de cada cas), va provocar que durant els primers anys de vigència del nou Codi Penal la població reclusa es mantingués estable, quan no que es reduís de manera considerable. De fet, i fins ben entrat l'any 2002, les xifres de població reclusa a Catalunya no assolirien les xifres de l'any 1994 (uns 6.700 interns). Durant el període del 1996 al 2000 les xifres es redueixen en uns 800 interns. L'augment es dispara a partir de finals del 2001 i es consolida durant els anys 2002-2003. (En dos anys —2003-2005—, vam passar de 6.700 interns a 8.000.)

És a dir, l'entrada en vigor del nou Codi Penal de 1995 canvia la tendència, ja que al suprimir-se els beneficis penitenciaris, les penes es complien totalment, situació que va provocar que els adults condemnats romanguessin més temps a la presó.

A nivell social i polític, si per una banda, els diferents indicadors o mesuradors de la inseguretat (estadístiques oficials, enquestes sobre victimització), donaven xifres no excessivament preocupants, per una altra, la percepció d'inseguretat continuava present.

El discurs imperant sobre la seguretat, les polítiques de tolerància zero, la manca de consens polític sobre temes tan delicats, i la utilització política que, especialment el PP, va fer de tot plegat, van propiciar un seguit de reformes legislatives que s'han anat aprovant durant l'any 2003.

Aquestes reformes pretenien vendre políticament seguretat. No està clar que ho hagin aconseguit. Algunes de les reformes van dirigides a la delinqüència en general; d'altres se situen en el centre de la política del PP, contra l'organització terrorista ETA.

Cal insistir en el fet que una política fonamentada exclusivament amb l'enduriment del sistema de respostes penals no pot ser mai efectiva a mig i llarg termini. Moltes de les reformes aprovades tenen com a únic objectiu l'acció política immediata. Algunes potser no s'aplicaran mai.

Caldria exigir que les lleis —també les penals—, vagin sempre acompanyades d'un estudi d'impacte i de la corresponent memòria econòmica. **No podem reformar el Codi Penal**, suprimir penes, crear noves sancions... sense haver estudiat res de res i sense haver previst el cost social i econòmic que tot això pot comportar.

També cal recordar que de totes les reformes, l'única que se situa contra la corrent dominant d'endurir la resposta penal és precisament conseqüència d'una esmena de CiU al Congrés de Diputats, per la qual s'aprova una nova modalitat de llibertat condicional més favorable a determinats interns i que pot arribar a significar fins una reducció de la meitat de la pena a complir (veure art. 91.2 CP). Que va entrar en vigor el mes d'octubre del 2004. Reforma, que el govern tripartit està aplicant.

8. Apunt final

Cap més CA ha rebut ni ha volgut rebre aquests serveis. Tenir els serveis penitenciaris és una competència difícil, costosa, en la qual s'han de dedicar esforços i vocació. I mai tens la ciutadania al teu favor. D'una banda, protesten les entitats de drets humans i d'altra, la societat en general critica perquè, segons el seu parer, les noves presons són hotels de cinc estrelles. Has d'estar molt convençut per treballar-hi, has de creure en el projecte i has de confiar en la gent.

Si es van rebre aquests serveis va ser també perquè creiem en l'autogovern de Catalunya i ho volíem tot, fins i tot les presons; per fer el nostre país més gran.

I hem exercit aquestes funcions amb dedicació, amb competència, amb recursos, encara que sempre insuficients, i amb el convenciment que havíem de complir allò que l'any 1984 no es complia: l'article 25 de la Constitució.